

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY

2009
ANKARA

6. 4. Cepheler ve Muharebeler

Anahtar Kelimeler: İşgâller, Kuvay-ı Milliye Dönemi (1919-1920), Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi, Cepheler ve Muharebeler.

6.4.1. Doğu Anadolu Cephesi

Rusya’da çıkan 1917 Bolşevik İhtilâli, Doğu Anadolu’daki Rus kuvvetlerinin çözülmesine yol açmıştı. XV. Kolordu komutanlığına tayin olunan Kâzım Karabekir, öncelikle bölgenin müdafaası için bazı tedbirler aldı. Bu tedbirler arasında; Pontus tehlikesini bertaraf etmek üzere III. Tümen’in Trabzon bölgesine kaydırılması, Ermeniler’e karşı IX. Tümen Erzurum’a, XII. Tümen Hasankale’ye, XI. Tümen Van’da görevlendirilmesi, Diyarbakır’da bulunan XIII. Kolordu ile müşterek hareket edilerek Doğu’da Kürt Teali ve Terakkî Cemiyeti’nin faaliyetlerinin önlenmesi, Kars, Ardahan, Batum bölgelerindeki Kuvay-ı Milliye teşkilâtlarına her türlü yardımın sağlanmasını sayabiliriz.

Kâzım Karabekir Paşa bu tedbirleri aldıktan sonra TBMM Hükümeti’ne müracaat ederek (26 Nisan 1920), Denikin ordularının Bolşevikler önünde yenildiğini ve onu takip eden Bolşevik ordularının bu üç şehrimize (Kars, Ardahan, Batum) girmeleri hâlinde geri almanın mümkün olamayacağını, bu bakımdan harekâta başlanılması gerektiğini, harekât için emir verilmesini istedi. 7 Haziran 1920’de Erzurum, Erzincan ve Van bölgesinde seferberlik ilân edildi. Karabekir Paşa 19 Haziran’da karargâhını Hasankale’ye naklettikten sonra harekete geçerek Allahuekber-Oltu hattını kolayca aldı ve Soğanlı Dağları’nın bütün önemli geçitlerini tuttu. 20 Eylül’de istediği müsaade TBMM Hükümeti’nden verilince 28 Eylül’de bütün cephelere taarruza geçen Karabekir Paşa 29 Eylül’de Sarıkamış’a girdi. Türk taarruzunu beklemeyen Ermeniler, Tuzluca-Bayburt-Nevoselim hattına çekilmişlerdi. 24 Ekim günü Ermeniler’in topçu ateşiyle başlayan saldırısı bertaraf edildikten sonra Türk ordusu 28 Ekim’de Kars harekâtına başladı. 30 Ekim’de Türk kuvvetleri Kars’ı tekrar anavatan topraklarına kattıktan sonra süratle Gümrü üzerine yürüyerek 6 Kasım’da Gümrü’yü de ele geçirdi. Nihayet 2/3 Aralık 1920 tarihinde büyük Ermenistan hülyasını mezara gömen, Kars, Ardahan ve Tuzluca (Kulp) illerini sınırlarımıza katan Gümrü Sulh Antlaşması imzalandı. Buna göre:

Ancak imzadan bir gün sonra Bolşevikler Ermenistan’a girdiler. Yeni idare bu antlaşmayı kabul etmedi. Doğu sınırı Ruslar’la yapılan 16 Mart 1921 Moskova ve 13 Ekim 1921 Kars antlaşmalarıyla kesinlik kazandı. Gümrü antlaşması ise daha sonraki bu Türk-Rus antlaşmalarına temel oldu.

6.4.2. Güney Anadolu Cephesi

6.4.2.1. Adana Cephesi

İngiliz ve Fransız kuvvetleri 26 Aralık 1918’den itibaren Ceyhan, Kadirli, Kozan, Feke, Saimbeyli, Osmaniye, Erzin, Dörtyol, İskenderun, Adana ve çevresini işgale başladılar. 1918 sonlarına doğru bir İngiliz Hint taburu Mersin’e çıkarıldı. İngilizler, Fransızlar’ın Musul üzerindeki isteklerinden vazgeçmeleri üzerine Urfa, Maraş, Antep ve Adana gölgesini Fransızlar’a terk etmişlerdi. 1919 Eylülünden itibaren Fransızlar İngilizler’den buraları devraldılar. İçlerinde Ermeniler’in de bulunduğu Fransız kuvvetleri bölgenin işgaline başladılar.

Hazırlıkların tamamlanmasından sonra Fransız ve Ermeni kuvvetlerine karşı harekete geçen millî kuvvetler 1920 Nisanında Haçkırı, Kelebek ve Bilemedik mevkihlerinde düşmana ağır darbeler vurdular. Başka bir Fransız birliği de Mayıs ayı içinde Pozantı'da kuşatıldı. 27 Mayıs'ta Fransızlar bir yarma hareketini takiben kuşatmadan kurtulur gibi oldularsa da kendilerine kılavuzluk eden Güleklî Hatice Hatun Fransızlar'ı Kar Boğazı'na sokmayı başardı. Kurtulma ümidi kalmayan Fransızlar teslim oldular. TBMM ordularının I. ve II. İnönü'de kazandıkları başarı Fransızlar'ın 21 Mayıs 1921'de Kelebek'te mütareke şartlarını görüşmeye yanaşmalarını sağladı. Nihayet Ankara İtilâf-nâmesi ile Çukurova'yı boşalttılar.

6.4.2.2. Maraş'ın Kurtuluşu

Şehirdeki Fransızlar'ın sayısı arttıkça yerli Ermeniler'in de kötülükleri artmıştı. 1919 Ekim ayı içinde evine gitmekte olan bir kadına yapılan saldırı Maraş'ta ilk silahın patlamasına sebep oldu. Sütçü İmam olarak bilinen bir vatanperver duruma dayanamayarak silahını çekip tecavüze yeltenen Ermeni'yi vurmuştur. Olayı müteakip Sütçü İmam dağa çıkmıştı. 1919 Kasımının bir Cuma günü Maraş'a yeni gelen Fransız komutanının Ermeni mebus Hırlakyan Agop'un evinde verilen ziyafet sırasında kur yaptığı bir Ermeni kızının arzusuna uyararak, Maraş kalesindeki Türk bayrağını indirtmesinden sonra Avukat Kısakürek Mehmet Ali Bey sert bir bildiri yayınladı. Cuma namazına gelenler ise imamın "kalesinde bayrağı dalgalanmayan esir bir ülkede Cuma namazı kılınmaz" demesi üzerine namaz kılmaktan vazgeçmişler ve camiden çıkan Maraşlılar Türk bayrağını tekrar kaleye çektiler.

4. Ocak 1920 tarihindeki Ermeni ve Fransız birliklerinin Cumalar ve Sarılar köyündeki katliâmını duyan Maraşlılar, birbirlerinden habersiz olarak harekete geçmişler ve şehirdeki Fransız kuvvetlerini sararak imha etmişlerdir. 15 Ocak 1920 tarihinde İslahiye yöresinden gelen Fransız takviye birlikleri Maraş'a giremediler. 20 Ocak 1920 tarihinde Öğretmen Hâfiz Veliyeddin Efendi ile din bilgini Mustafa Efendi şehit edilmeleri Maraş savunmasını gittikçe şiddetlendirdi. Şehir içindeki savaşı Elbistanlı polis komiseri Arslan Bey yönetiyordu. Şehrin yardımına 3 gün sonra Kılıç Ali Bey ile Doktor Mustafa Bey, Eczacı Lütfü Bey müfrezeleri yetiştiler. 24 Ocak 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa Sivas'taki 3. Kolordu'nun Maraş'ın yardımına koşmasını emretti. 3. Kolordu komutanı Selahaddin Bey aldığı talimat üzerine iki top ve iki ağır makineli tüfekle takviyeli bir süvari birliğini hemen Maraş'a gönderdi. Alev alev yanan Maraş'ta sokak savaşları bütün şiddetiyle devam ediyordu. 7 Şubat 1920 tarihinde İslahiye'den hareket eden Albay Norman komutasındaki Fransız birlikleri şehirdeki Fransız kuvvetlerinin yardımına koşmuş, 8 Şubat'ta şehrin Fransızlar'ın elinde bulunan kısmına geçmeyi başarmıştı. 10 Şubat'tan itibaren Maraşlı kadın-erkek, çoluk-çocuk, genç-ihthiyar ellerine ne geçirebildilerse mücadeleye bütün hınçlarıyla katıldılar. Askerî birliklerin yetişmesine fırsat kalmadan, Fransızlar bu şahlanmış millet karşısında 11 Şubattan itibaren şehri top ateşine tutarak terk etmeye başladılar. 12 Şubatta tamamen şehir Türkler'in eline geçti. 13 Şubat 1920 tarihinde Mustafa Kemal bir bildiri yayınlayarak Maraş'ın kurtuluşunu her tarafa duyurdu.

6.4.2.3. Antep Müdafaası

Ocak 1919 tarihinde Mondros hükümlerinin aksine İngilizler tarafından işgal edilen Antep'e bilahare İngiliz-Fransız anlaşmasından sonra Fransız bildirimleri gönderilmişti. İngilizler'in işgali döneminde ilk defa olarak Rışvan Oymağı'nın Kabalar aşireti reisi Karayılan (Mamo oğlu Mehmet) aşiretini silahlandırmış hazır bekliyordu. Fransız işgalinden hemen sonra fırsat buldukça Fransız nakliye kollarını basmaya başladı. Fransızlar bölgeye geldikten sonra bir Ermeni fırkası oluşturdular. Ayrıca Ermeniler'den polis ve jandarma kuvveti kuruldu. Bu

arada Türk polis ve jandarması ise Fransız komutanların emrine verildi. Fransız işgal kuvvetlerinin onur kırıcı davranışları karşısında Antepçiler “Cemiyet-i İslâmiye” adından bir cemiyet kurmuşlardı. Bu arada Akyol Camii’ndeki Türk bayrağının indirilmesi, çarşafını yırtmak isteyen bir Türk kadının karşı koyması karşısında müdahale etmek isteyen bir Fransız askerinin kadının 12 yaşındaki çocuğunu süngüleyerek şehit etmesi Antep’teki direnme hareketinin başlamasına sebep oldu. Daha sonra şehirde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin şubesi açılarak şehir 27 müdafaa bölgesine ayrıldı. Fransızlar Kilis’teki Fransız birliğinden yardım istemek zorunda kaldılar. Mülayim Said (Şahin takma adıyla), Kilis-Antep arasındaki telgraf hatlarını kesip, köprüleri tahrip ederek Antep-Kilis arasındaki Fransız hareketini engellemeye çalıştı. 7 Şubat 1920 tarihinde Kızılburun mevkiinde bir Fransız birliğini bozan Şahin Bey, 24 Mart tarihinde takviyeli Fransız birliği karşısında kahramanca çarpışarak şehit oldu. 30 Temmuz tarihinde düşmana yapılan ani bir baskınla savaş gittikçe şiddetlendi. Nizip’te toplanan milisler kuvvetler genel taarruz kararı almışlar, hareketi Mıntıka Komutanı Kurmay Yarbay İrfan Bey’in yürütmesini kararlaştırmışlardı. Milis kuvvetler şehre sızdıkları gibi dışarıdan da Fransız kuvvetlerini kuşatmaya çalışıyorlardı. İki taraftan Türk taarruzu karşısında kalan Fransızlar 21 Ağustos 1920 tarihinde tekrar takviye kuvvetler istemek zorunda kaldılar. Ankara Hükümeti de Antepçilerin yardımına Antep mebusları Abdurrahman Lami Efendi ile Ali (Kılıç Ali) ve Şebinkarahisar Mebusu Memduh Bey’i gönderdi. Fransızlar’ın devamlı teslim çağrısına uymayan Antepçiler 6/7 Şubat 1921 tarihinde kesin bir çıkış hareketi yapmaya karar vermişlerdi. Şiddetli çarpışmalardan sonra Kuvay-ı Milliye komutanı Özdemir Bey 400 kadar milis kuvveti ile çemberi yararak kuşatmadan kurtuldu ise de gediği tekrar Fransızlar kapamayı başardılar. Açlık, susuzluk, mühimmatsızlık ve sonunda Yıldırım Taburu’nun da şehirden çıkmasından sonra şehir düştü (8 Şubat 1921). Aynı gün Meclis’teki görüşmelerden sonra Antep’e “Gazi”lik unvanı verildi. Fransız işgali, 20 Ekim 1921 tarihindeki Türk-Fransız antlaşması (Ankara İtilâfnamesi)’na kadar sürdü ve 25 Aralık 1921 tarihinde Fransızlar şehri terk ettiler. 1922 Ocak ayından itibaren Türk kuvvetleri tekrar şehre girdiler.

6.4.2.4. Urfa’nın Kurtuluşu

Urfa’daki Kuvay-ı Milliye hareketi diğer bölgelere nazaran daha ileri idi. Bölge jandarma komutanlığına atanan Ali Saip Bey (Ursavaş) kısa zamanda Kuvay-ı Milliye hareketini teşkilâtlandırmış “Namık” takma adıyla millî mücadeleyi yönetiyordu. Bölgedeki teşkilâtlarla gerekli teması kurduktan sonra Urfa’daki Fransız komutanına ultimatome veren Ali Saip Bey 24 saat içinde Fransızlar’ın şehri terk etmesini istedi. Bu isteğin yerine getirilmemesi üzerine 8 Şubat 1919 tarihinde şehre giren Ali Saip Bey, halkı silahlandırarak şehirdeki Fransız-Ermeni kuvvetlerine karşı mücadeleyi başlattı. Birecik ve Suruç’ta ise çarpışmalar şiddetle devam ediyordu. 21/22 Şubat gecesi Bucak ve İzali aşiretleri Bediüzzaman Karakolu’nu işgal ederek Ermeniler’le Fransızlar’ın irtibatını kesmeyi başardılar. 26 Şubat’ta Cerablus tarafındaki demiryolunu bozan Kuvay-ı Milliyeciler Fransızlar’ın yardım gönderme ihtimalini de önlemişlerdi. Nisan ayına kadar bölgede savaşlar devam etti. Urfa’daki muhasara altındaki Ermeniler Türkler’e başvurarak muhasaranın kaldırılmasını istediler. Türkler ise Fransız işgali devam ettiği sürece kuşatmanın kaldırılmayacağını söylediler. Bu durumda Ermeniler Fransızlar’a başvurmak zorunda kaldılar. Fransız kuvvetleri de zor durumda idi. 8 Nisan 1920 tarihinde şehri terk edip gitmeyi kabul eden Fransız kuvvetleri 10/11 Nisan 1920 tarihine kadar bölgeden çekildiler. Bu tarihten sonra şehre tekrar Türk kuvvetleri hâkim oldu.

6.4.3. Batı Anadolu Cephesi

6.4.3.1. I. İnönü Savaşı (6 Ocak-10/11 Ocak 1921)

TBMM Hükümeti bir yandan iç isyanların bastırılması için büyük gayret sarf ederken diğer yandan millî ordu kuruluşunu da tamamlamaya çalışıyordu. O güne kadar çeteler hâlinde düşmanla mücadele yapan milis kuvvetlerin ordu bünyesine toplanması kararlaştırılmış ve 18 Haziran 1920’de “Garp Cephesi”nin kurulması tamamlanmıştı. Ancak buna uymak istemeyen Çerkez Ethem’in isyanı Yunanlılar’ın ileri harekâta başlamalarına zemin hazırladı. Ancak TBMM Çerkez Ethem isyanını bastırmak için uğraşırken 6 Ocak 1921 tarihinde Yunan kuvvetleri Bursa ve Uşak cephelerinden taarruza geçtiler. Yunan kuvvetleriyle bizim II. Tümen arasında başlayan savaşlar gittikçe genişledi, bütün cepheye yayıldı. Türk topçusunun etkili ateşleri altında Türk kuvvetleri çekilmeye devam etti. Ancak Türk komuta heyeti bütün dikkatini düzenli bir şekilde geri çekilme harekâtına vermiş olduğu için düşmanı iyi gözetleyememişti. Bu taarruz sırasında düşman kuvvetleri çok ağır kayıplar vermiş yıpranmış, üstelik Türkler’in müdafaa hususundaki kararlılığını kıramamışlardı. Yunan ordusu da bu sebeple aniden, çok acele olarak bölgeden geri çekildiler. Böylece her iki ordu da kendi mevzilerine çekilmiş oldu. Yeni baştan teşkilâtlandırılmış ve birçok noksanlığı bulunan Türk Kuvvetleri’nin kendisinden kat kat üstün Yunan kuvvetleri karşısında ezilmemesi, üstelik onu geri çekilmeye mecbur bırakması, Yunan taarruzlarını kırması büyük bir başarı idi. Mustafa Kemal durumu yerinde değerlendirerek, I. İnönü çarpışmalarını bir zafer olarak nitelendirdi.

I. İnönü savaşı sonrasında İtilâf Devletleri’nin tanımamak hususunda ısrar ettikleri yeni Türk Hükümeti’ni Londra Konferansı’na çağırarak zorunda kaldılar. Yunan taarruzunun kırılması TBMM Hükümeti’nin memleket içinde itibar ve otoritesini güçlendirdi. Askerî bakımdan ise “Millî Ordu”nun kurulmasındaki çabaların önemi daha iyi anlaşılacak olduğu gibi düşmanın kolay zafer kazanma ümidini de sarstı.

6.4.3.2. II. İnönü Savaşı (23 Mart-1 Nisan 1921)

Londra Konferansı’nın neticelenmemesi üzerine Yunanlılar 23 Mart’ta Batı ve Güney cephelerine aynı anda saldırıya geçtiler. İznik’e doğru ilerleyen Yunan kuvvetleri akşama kadar oyalandıktan sonra, buradaki Türk alayı savunma hattına çekildi. Yenişehir kesimindeki birlikler de oyalama savaşları yaparak geri mevzilere çekildiler. 24 Mart’ta Kocaeli kesiminde başlayan Yunan saldırılarına yerli Rum ve Ermeni çeteleri de iştirak ettiler. I. Türk Tümeni komutanı birliklerinin İnönü’de toplanmalarını emretmişti. Güney cephesinde taarruza geçen Yunanlılar Dumlupınar mevzilerini ellerine geçirdiler. Bunun üzerine Batı Cephesi Komutanlığı buradaki kuvvetlerin Afyon batısına çekilmesini emretti. Kocaeli tarafındaki üstün Yunan kuvvetleri karşısında geri çekilen Türk kuvvetleri Sakarya’yı büyük bir bölümüyle geçmişti. I. Tümen’in İnönü’de toplanması tamamlanmıştı. Bu sırada Yunan uçakları Eskişehir’i bombalıyordu. Yunanlılar 26 Mart’ta Adapazarı’nı işgal ettiler. Bilecik şosesinde ise bir Yunan tümeni Türk topçusunun açtığı ateş sonucunda dağıldı. 61. Tümen ise Gündüzbey’e giren bir Yunan tümenini yenilgiye uğratarak tekrar Gündüzbey’e girdi. Ancak geri çekilme emri gereğince çekilmeye başladı. 27/28 Mart günü Batı Cephesi’nde bilhassa Deli Halit Paşa’nın komutasındaki sağ kanatta çetin savaşlar oldu. Bizzat Deli Halit Paşa cephenin en önünde çarpışıyordu. Hatta yaralanmıştı da... 24. Tümen karşısındaki Yunan kuvvetleri topçu ateşiyle de desteklenerek ileri mevzilere geçtiler. 24 Tümen de İnönü mevkiine geri çekilmek zorunda kaldı. Afyon bölgesinde başlangıçta Yunanlılar lehine gelişen savaş daha sonra 57. Tümen lehine dönmüş, ancak geri çekilme emrinin gelmesi bazı birliklerin geri çekilmesi üzerine 57 Tümen de geri çekilmeye başlamış, fakat Türkler’in geri

çekildiğini anlayan Yunanlılar topçu ateşi ile geri hatlarımızda ağır zayıyata sebep olmuştu. Kocaeli bölgesinden Sakarya üzerinden taarruza kalkan Yunan kuvvetleri geri atıldı, Geyve Boğazı'nı aşmaya çalışan Yunan kuvvetleri ve Osmaneli'ne girmek isteyen Yunan kuvvetleri püskürtüldü. Batı Cephesi'nde Yunan kolordusu İnönü mevzilerine yaklaşmıştı. Savaş durumunu yakından izleyen Mustafa Kemal Paşa, Meclis Muhafız Taburu'nu acele olarak Batı Cephesi'ne gönderdi. Ayrıca Güney Cephesi Komutanlığı'na gönderdiği bir emirle 12. Kolordu'nun Afyon istikametinde taarruza geçmesini böylece Yunanlılar'ın kuzeye kuvvet kaydırmalarının önlenmesini istedi. 30 Mart'taki bütün cephe boyunca Yunanlılar ağır kayıplar vermeye başladılar. Metristepe, Üçşehitler Tepesi ve Bayırtepesi mıntıkasında düşmanla boğaz boğaza bir savaş olmuş ve düşman geriye atılmıştı. Meclis Muhafız Taburu ile 5. Kafkas Tümen komutasındaki Alay da İnönü'ye gelmişti. Afyon'daki Yunan kuvvetleri ise fazla bir ilerleme gösteremediler. Uşak'a devamlı olarak Yunan yaralıları taşıyordu. Uşak'ta ise bütün Türkler silahlanmışlar, karşı Türk taarruzunun başlamasını bekliyorlardı. 31 Mart sabahı Üçşehitler Tepesi'nin güneyindeki Türk birlikleri karşı taarruza geçtiler. Tam bir baskın şeklinde cereyan eden bu taarruz düşmana pahalıya mal oldu. Daha sonra Metristepe'ye taarruz başladı. Yunanlılar büyük kayıplar verdi. Akşam karanlığından faydalanarak 10. Yunan Tümeni çekilmeyen başladı. Savaş durumunu kaybeden Yunanlılar'ın bu durumundan faydalanmak lâzımdı. Genel harekât İsmet Bey'e bütün süvari kuvvetleri de Refet Bey'in emrine verildi. 31 Mart akşamı bütün Yunan taarruzu durdurulmuştu. 1 Nisan'dan itibaren Yunanlılar binlerce ölü ve yaralı bırakarak geri çekilmeye başladılar. Bu arada büyük miktarda malzeme kaybına da uğramışlardı. II. İnönü zaferini müteakip Fevzi Paşa'nın rütbesi bir derece daha yükseltildi. 7/8 Nisan gecesi ise Afyon Türk kuvvetleri tarafından geri alındı.

6.4.3.3. Aslıhanlar ve Dumlupınar Savaşları

7/8 Nisan 1921 gecesi 12. Kolordu'nun Afyon'u geri almasından sonra kolordu karargâhı Afyon'a gelmişti. Güney Cephesi Komutanlığı Altıntaş mevkiindeki toparlanan kuvvetlerin gelmesini beklemeden taarruz emrini verdi. Taarruz ve çarpışma bütün gün devam etti. 5 gün süren savaşlar sonunda Yunanlılar tamamen Aslıhan'a çekilmek zorunda kaldılar. Başarıdan dolayı Mustafa Kemal Paşa ve Fevzi Paşa, Refet Paşa'yı tebrik ettiler. Refet Paşa harekâta devam etti. 15 Nisan'a kadar devam eden Dumlupınar Savaşı Yunanlılar'ın bir yıpratma savaşı şeklinde cereyan etmiştir.

6.4.3.4. Eskişehir ve Kütahya Savaşları

Yunanlılar yeni bir saldırıya hazırlanıyorlardı. İtilâf Devletleri'nin arabuluculuk tekliflerini reddeden Kral Komstantin, ordusunun başında İzmir'den Uşak'a hareket etmişti. 8 Temmuz'da Yunanlılar Bursa'dan toplanarak Orhaneli'ne gelmişler 9 Temmuz'da ise Yenice yakınlarına ilerlemeye başlamışlardı. 10 Temmuz'da genel Yunan taarruzu başlamış İnegöl'e gelmişler, Uşak'tan hareket eden birlikler Gediz ve Dumlupınar'a doğru ilerlemeye başlamışlardı. Kısa zamanda çarpışmalar bütün cephelere yayıldı. 18 Temmuz'da cepheye güden Mustafa Kemal Paşa, Karacahisar'daki karargâhta İsmet Paşa ile görüştü. Ordunun yeni baştan düzenlenmesi ve güçlendirilmesi için Sakarya doğusuna kadar çekilmesini emretti. Bunun üzerine bütün ordu birlikleri 25 Temmuz'da Sakarya'nın doğusunda toplanmıştı. 26 Temmuz'da Batı Cephesi'ne giden Mustafa Kemal Paşa ile 27 Temmuz'da cepheye giden meclis heyeti durumun ferahlık verici olduğu çekilen telgraflarla meclise bildirdiler.

6.4.3.5. Sakarya Savaşı (23 Ağustos-13 Eylül 1921)

Mustafa Kemal Paşa TBMM'nin 4 Ağustos 1921 tarihinde kendisine verdiği olağanüstü yetkilere dayanarak kısa zamanda gerekli tedbirleri almaya başladı. Memlekette tam anlamıyla seferberlik ilân edilmişti. 11 Ağustos günü attan düşerek kaburga kemikleri zedelenmiş olmasına rağmen 12 Ağustos'ta cepheye hareket etti. Yunan kuvvetleri üç koldan ileri yürüyüşe geçmişlerdi. 17-18 Ağustos tarihlerinde Türk kuvvetleri Yunanlılar'la ufak çarpışmalara girerek gerilediler. Mümkün olduğu kadar Yunanlılar'ın ileri yürüyüşü geciktirilmeye çalışıldı. Yunan kuvvetleri 10 tûmendî. Sakarya önlerinde durdu. Harp alanı 100 km'lik geniş bir cepheyi ihtiva ediyordu. Yunanlılar Türk ordusunun sol kanadını kuşatarak, imha edip Ankara'ya girmeyi plânlanmışlardı. Ancak bu Yunan taarruzu karşısında sol kanat çökmedi, Ankara'ya 50 km'ye kadar geri çekildi. 24 Ağustos'tan 29 Ağustos'a kadar yapılan Yunan taarruzları ağır zayıat verdirilerek püskürtüldü. Türk ordusu yeni savunma hattına geçti. 30 Ağustos-2 Eylül tarihlerinde yapılan Yunan taarruzu sonunda Çaldağı mıntıkası düşman eline geçti. 3 Eylül tamamen hareketsiz geçti. 4-5 Eylül'de yapılan düşman taarruzu tamamen püskürtüldü. Düşmana ağır zayıat verildi. Bu arada Yunan Başkomutanı Papulas, Türk ordusunun yenildiğini, Yunan ordusunun Sakarya doğusuna yerleştiğini ilân etmişti. 6 Eylül 1921 tarihinde Türk ordusu merkezden taarruza geçti. 7-8 Eylül'de taarruz bütün cephe boyunca geliştirildi. Türk ordusu erinden başkomutanına kadar adeta ölüme saldırıyordu. Özellikle Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, siperde siperde koşuyordu. Düşman bu Türk taarruzu karşısında duramadı. Silahlarını da atarak Beylikköprü'ye doğru kaçmaya başladı. Yunan Genelkurmayı geri çekilme kararı vermiş, bunu gerçekleştirebilmek için de 11 Eylül'de sahte bir saldırı teşebbüsüne girdi. Bütün cephelerden geri çekilmeye başladı. Ancak 12 Eylül'de Sakarya'nın doğusu düşmandan tamamen temizlenmişti. Bu sırada Afyon ve Dinar'daki Türk birlikleri de taarruza geçerek düşmanın çekilmesini önlemeye çalışıyorlardı. Düşman gerilerine sarkmış olan hafif birlikler ise rastladıkları düşman birliklerini dağıtıp, yok ediyordu. Sakarya Savaşı'nı kazanan Mustafa Kemal'e TBMM'nce Gazilik ve Mareşallik unvan ve rütbesinin verilmesi kabul edildi.

6.4.3.6. Başkomutanlık Savaşı, Büyük Zafer

25 Temmuz'da Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ile Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, 27 Temmuz'da da Mustafa Kemal Paşa Akşehir'e geldiler. 27/28 Temmuz gecesi taarruz plânı yeni baştan gözden geçirildi. Ertesi günü bir futbol maçı bahane edilerek ordu komutanları Akşehir'e çağrıldı. 28/29 Temmuz gecesi ordu komutanlarına taarruz plânının son şekli hakkında bilgi verildi. 30 Temmuz'da Millî Savunma Bakanı Kâzım Özalp'ın da iştirakiyle noksanlıklar görüldü ve bunların giderilmesine karar verildi. Yunan ordusu 4'e tûmenli 3 kolordudan kurulmuştu, ayrıca 3 alaylı bir süvari tûmeni ve ona bağlı birliklerden meydana gelmişti. 26 Ağustos taarruz günü olarak kararlaştırıldı.

26 Ağustos 1922 sabahı henüz gün ağarmışken, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, 1. Ordu Komutanı Nureddin Paşa Kocatepe'de gözetleme yerinde idiler. Bütün cephelerde tahrip ve imha ateşi başladı. Taarruzun ikinci günü yani 27 Ağustos'ta düşman çekilmeye başlamıştı. Aynı gün Türk ordusu Afyon'a girdi. 28 Ağustos'ta çarpışmalar gittikçe şiddetlenmişti. Başkomutanlık, Genelkurmay ve Batı Cephesi Komutanlıkları karargâhları Afyon'a, 1. Ordu Komutanlığı Karargâhı ise Balmahmut'a getirilmişti. 29 Ağustos günü ise Yunan ordusunun büyük kısmı kuzey, doğu, güney ve güneybatı yönlerinden kuşatılmıştı. 30 Ağustos sabahı Yunan ordusunda tam bir panik başlamış, Türk ordusu düşmanı şiddetle kovalamaya başlamış, akşama doğru Yunan ordusunun büyük bir bölümü yok edilmek durumuna düşmüştü. 31

Ağustos günü, düşmanın İzmir'e kadar kovalanması emri verildi. Başkomutan hedefi "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" emriyle göstermişti. 1 Eylül'de Yunanlılar Eskişehir ve Uşak'ı yakarak geri çekilmeye devam ettiler. 2 Eylül günü Yunanlılar'ın 1. Ordu Komutanı General Trikapis ile 2. Kolordu Komutanı General Diyenis esir alındı. 7/8 Eylül günü Yunanlılar bütün cephelerden İzmir'e doğru kaçmaya başlamışlardı. Türk kuvvetleri birbiriyle yarışırca İzmir'e doğru Yunanlılar'ı kovalamaya devam ettiler. 9 Eylül'de Türk kuvvetleri İzmir'e girdiler. 10 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa İzmir'e geldi. Aynı gün Bursa da düşman işgalinden kurtarıldı. Mudanya'daki Yunan tümeni ise teslim oldu. 10 Eylül günü İzmir Metropolit Hristosmos, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek istediye de, Paşa kabul etmedi. Ancak Nureddin Paşa ile görüşebilen Hristosmos, dışarıda biriken halk tarafından linç edildi. İzmir'e çıkan Yunan askerini takdis eden, İzmir'de yapılan bütün kötülüklerin müsebbibi olan İzmir Metropoliti böylece cezasını buldu. İngiltere durumu görüşmek üzere Lord Curzon'u 19 Eylül'de Paris'e gönderdi. Lord Curzon, İtalyan Sforza ve Fransız Poincare Doğu Trakya'nın Türkler'e geri verilmesini kabul ettiler. Durumu bir nota ile Türkiye'ye bildirdiler. Türkiye Doğu Trakya'nın bir an önce işgalden kurtulması için Mudanya'da bir konferans akdini teklif etti.

Kaynak (Source):

Ağaoğlu, Samet; **Demokrat Parti'nin Doğu Ve Yükseliş Sebepleri, Bir Soru**, İstanbul 1972, s. 238.

Akın, Rıdvan; **TBMM Devleti (1920-1923), Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkları Ve İdare**, İstanbul 2001, s. 448.

Akşin, Sina; **İstanbul Hükümetleri Ve Millî Mücadele, C. I, Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)**, İstanbul 1998, s. 634.

Akşin, Sina; **İstanbul Hükümetleri Ve Millî Mücadele, C. I, Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)**, İstanbul 1998, s. 634.

Alpkaya, Faruk; **Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1923-1924)**, İstanbul 1998, s. 432.

Apak, Rahmi; **İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Ankara 1990, s. 230.

Aşkun, Vehbi Cem; **Sivas Kongresi**, İstanbul 1963, s. 192.

Aydın, Sıtkı; **Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Millîye Hareketi**, Ankara 1990, s. 434.

Baykal, Bekir Sıtkı; **Erzurum Kongresi İle İlgili Belgeler**, Ankara 1969, s. VI + 64.

Baykal, Bekir Sıtkı; **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Ankara 1989, s. 84.

Bıyıklıoğlu, Tefik; **Atatürk Anadolu'da (1919-1921), 1**, İstanbul 1981, s. 216.

Bıyıklıoğlu, Tefik; **Trakya'da Millî Mücadele, I. Cilt**, Ankara 1992, s. XX + 66.

Bıyıklıoğlu, Tefik; **Trakya'da Millî Mücadele, II. Cilt, Vesikalar, Resimler, Plân Ve Haritalar**, Ankara 1992, s. XVIII+ 106 + 48 Fotoğraf + 488 Vesika + 8 Harita Ve Kroki.

Büyük Taarruz 70.nci Yıl Armağanı, Ankara 1992, s. VI + 386.

Çalık, Ramazanlık; **Alman Basınında Millî Mücadele Ve Mustafa Kemal Paşa (1919-1923)**, Ankara 2004, s. 343.

Dayı, Esin; **Nazilli Kongreleri (1919)**, Erzurum 1998, s. 232.

Denizli, Ali; **Kore Harbi'nde Türk Tugayları**, Ankara 1994, s. 232.

Duru, Orhan; **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, İstanbul 2001, s. 260.

Eroğlu, Hamza; **Atatürk Ve Cumhuriyet**, Ankara 1998, s. VIII + 166.

Erol, Mine; **Türkiye'de Amerika Mandası Meselesi (1919-1920)**, Giresun 1972, s. 164.

Esengin, Kenan; **Millî Mücadele'de İç Ayaklanmalar**, İstanbul 1975, s. 252.

Gökbilgin, M. Tayyib; **Millî Mücadele Başlarken, Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresi'ne Birinci Kitap**, Ankara 1959, s. VIII + 195.

Gökbilgin, M. Tayyib; **Millî Mücadele Başlarken, Sivas Kongresi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına (4 Eylül 1919-23 Nisan 1920), İkinci Kitap**, Ankara 1965, s. XI + 440.

Görgülü, İsmet; **On Yıllık Harbin Kadrosu, 1912-1922, Balkan-Birinci Dünya Ve İstiklâl Harbi**, Ankara 1993, s. 360 + 30 Kroki.

Güner, Zekâî; **Millî Mücadele Başlarken (Basın, Siyasî Partiler, Cemiyetler)**, Ankara 1999, s. XII + 255.

İğdemir, Uluğ; **Heyet-i Temsiliye Tutanakları**, Ankara 1989, s. 182.

İlgürel, Mücteba; **Millî Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, İstanbul 1999, s. 354.

İncedayı, Cevdet Kerim; **İstiklâl Harbi (Garp Cephesi)**, Haz. Muhammet Safi, İstanbul 2007, s. 282 + 32 Kroki Harita.

İngiliz Belgelerinde Lozan Barış Konferansı (1922-1923), C. I (3 Eylül-20 Kasım 1922), Haz. Mim Kemâl Öke, İstanbul 1982, s. (1-320).

İngiliz Belgelerinde Lozan Barış Konferansı (1922-1923), C. II (20 Kasım 1922-22 Nisan 1923), Haz. Mim Kemâl Öke, İstanbul 1984, s. (321-688).

Jaeschke, Gotthard; **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, Çev. Cemal Köprülü, Ankara 1971, s. 316.

Jaeschke, Gotthard; **Türkiye Kronolojisi (1938-1945)**, Çev. Gülayşe Koçak, Ankara 1990, s. 150.

Karabekir, Kâzım; **İstiklâl Harbimiz**, İstanbul 1960, s. 1172 + 44 Belge.

Karaca, Taha Niyazi; **Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri**, Ankara 2004, s. XXVI + 366 + 8 Ek.

Karakuş, Erdoğan; **İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri (1938-1939)**, Ankara 1983, s. VIII + 216.

Kasalak, Kadir; **Millî Mücadele'de Manda Ve Himaye Meselesi**, Ankara 1993, s. 200.

Kerman, Zeynep; **Belçika Temsilciliği Vesikalarına Göre Millî Mücadele**, İstanbul 1982, s. 54 + 102 Belge.

Kılıç, Mehmet; **Amasya Gelengesi Ve Protokolü**, Ankara 2004, s. X + 150.

Kırzioğlu, M. Fahrettin; **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, Ankara 1993, s. 232.

Koçak, Cemil; **Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945), Dönemin İç Ve Dış Politikası Üzerine Bir Araştırma, C. 1**, İstanbul 1996, s. 726.

Koçak, Cemil; **Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945), Dönemin İç Ve Dış Politikası Üzerine Bir Araştırma, C. 1**, İstanbul 1996, s. 726.

Komintern Belgelerinde Türkiye Kurtuluş Savaşı, Der. Emre Adıgüzel, Çev. Fatma Mercan, Ankara 1985, s. 174.

Konukçu, Enver; **Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)**, Ankara 2000, s. XII + 302.

Lewis, Bernard; **The Emergence of Modern Turkey**, London 1968, p. 524 + VI.

Mazıcı, Nurşen; **Celâl Bayar, Başbakanlık Dönemi (1937-1939)**, İstanbul 1996, s. 272.

Mango, Andrew; **Turkey**, London 1968, p. 192.

Melek, Abdurrahman; **Hatay Nasıl Kurtuldu**, Ankara 1991, s. VIII + 88 + 8 Ek.

Metinsoy, Murat; **İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye, Savaş Ve Gündelik Yaşam**, İstanbul 2007, s. 472.

Müderrişoğlu, Alptekin; **Sakarya, 1, Yunan'ın Ankara'ya Yaklaştığı Günler**, İstanbul 2007, s. 302.

Müderrişoğlu, Alptekin; **Sakarya, 2, Ankara Önlerindeki Uzun Savaşma**, İstanbul 2007, s. 398.

Müderrişoğlu, Alptekin; **Kurtuluş Savaşı'nın Malî Kaynakları**, Ankara 1974, s. 574.

Özalp, Kâzım; **Millî Mücadele (1919-1922), C. I**, Ankara 1971, s. 270.

Özalp, Kâzım; **Millî Mücadele (1919-1922), C. II, Belgeler**, Ankara 1989, s. 212.

Öztürk, İbrahim Sadi; **Sevr Antlaşması, Tam Metin, 433 Madde, Mondros Ve Lozan Ekleriyle**, Ankara 2007, s. 374.

Parker, M.P.-Charles Smith; **Modern Turkey**, London 1940, p. XII + 259.

Sarınay, Yusuf; **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi Ve NATO'ya Girişi**, Ankara 1988, s. VIII + 120.

80. Yıl, Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı Ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler (1919-1999), Ankara 1999, s. 408.

Sofuođlu, Adnan; **Kuvâ-yı Millîye Döneminde Kuzeybatı Anadolu, 1919-1921**, Ankara 1994, s. 468 + 16 Ek.

Sonyel, Salâhi R.; **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri**, Ankara 1995, s. XVIII + 374.

Sonyel, Salâhi R.; **Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası**, Ankara 2006, s. XIV + 256.

Su, Kâmil; **Sevr Antlaşması Ve Aydın (İzmir) Vilâyeti**, Ankara 1981, s. 68.

Şamşutdinov, A. M.; **Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi, 1918-1923**, Çev. Ataol Behramođlu, İstanbul 1999, s. 368.

Şapolyo, E. Behnan; **Kemal Atatürk Ve Millî Mücadele Tarihi**, İstanbul 1958, s. 624.

Şapolyo, E. Behnan; **Kuvayı Milliye Tarihi, Gerilla**, Ankara 1957, s. 224.

Tevetođlu, Fethi; **Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, Ankara 1988, s. 284.

Tevetođlu, Fethi; **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar**, Ankara 1971, s. 300.

Turan, Mustafa; **Millî Mücadele'de İşgallerin Kabulü, Reddi Ve Siyasî Çözüm Arayışları (30 Ekim 1918-20 Ekim 1921)**, Afyon 1998, s. 212.

Türk İstiklâl Harbi I, Mondros Mütarekesi Ve Tatbikatı, Ankara 1962, s. 234.

Türkiye Cumhuriyeti 80. Yıl Kronolojisi, Ankara 2004, s. X + 698.

Türkmen, Zekeriya; **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu Ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)**, Ankara 2001, s. 386.

Ural, Selçuk; **Mondros Mütarekesi Ve Doğu Vilayetleri**, İstanbul 2008, s. 425.

Yeşil, Ahmet; **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara 1988, s. 188.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN